

Vanskelige ord lett forklart

... om demokrati, politiske partier og valg i Norge

I dette heftet finner du forklaringer på mange vanskelige ord. Disse ordene blir ofte brukt når det er snakk om demokrati, valg og politiske partier, Stortinget og kommunestyre.

Du kan gjerne skrive ut heftet og bruke det i møter eller når du er på nettet.

Ordene står i alfabetisk rekkefølge.

A

Administrasjon: Personer som arbeider med å forberede saker og gjennomføre det politikerne bestemmer.

Arbeidsprogram: Før et valg bestemmer partiene hva som skal være de viktigste sakene de vil arbeide med. De bestemmer også hvordan partiet vil arbeide i kommende valgperiode (4 år). Et annet ord for dette er handlingsprogram.

Arbeidsstyre kan være for eksempel et midlertidig styre som jobber fram til et vanlig eller permanent styre blir utnevnt.

B

Budsjett: Alle kommuner har budsjett.

Det kalles kommunebudsjett.

Staten har budsjett. Det kalles statsbudsjettet.

Budsjett er en oversikt over

hvor mye penger de "får inn"

og hvor mye penger de skal bruke.

Oversikten gjelder ofte for 1 år.

Bærekraft, bærekraftig: Økonomisk utvikling og vekst som ikke ødelegger klima, miljø eller natur.

D

Debatt: Diskusjon, at mennesker snakker ivrig med hverandre.

De som debatterer kan ofte være uenige om ting, for eksempel om politikk.

Delegasjon, delegere: Å gi noen andre ansvaret for en oppgave.

Demokrati: Folkestyre. Alle sammen kan være med å velge de personene som skal styre og bestemme i landet.

Det samme gjelder for kommunene.

Det er viktig at det er flere partier og flere personer å velge mellom.

Departement: Arbeidet til regjeringen er delt opp i flere arbeidsområder.

Det fins det et departement for hvert av disse arbeidsområdene.

Det jobber mange mennesker i et departement.

Personen som leder et departement kalles statsråd eller minister.

F

Folkeavstemning: At folket får bestemme hva landet skal gjøre.

Alle som har lov til å stemme kan stemme i en folkeavstemning.

Folkeregister, folkeregistrert adresse: Folkeregisteret er et stort lager av informasjon om personer som bor eller har bodd i Norge.

Informasjonen er blant annet navn, fødselsnummer, adresse og mye annet.

Folkeregistrert adresse er din nåværende adresse.

Folkestyre: Samme som demokrati.

Forhåndsstemme: De som ikke har mulighet til å stemme på valgdagen kan få stemme på forhånd – før valgdagen. Det kan være for eksempel på kommunehuset, rådhuset, på postkontoret eller på et servicetorg. Kommunens nettsider har informasjon om stemmelokalene.

Formannskap: Et politisk organ i kommunen som behandler forslag til økonomi, budsjett og skatter. Et organ er en samling personer. Formannskapet har medlemmer fra kommunestyret. Ordføreren og varaordføreren er med i formannskapet.

Forskrift: Utfyllende forklaring eller bestemmelse til en lov.

Fylke: Et fylke består av mange kommuner.

Fylkeskommunen styrer i et fylke. Et fylke består av mange kommuner.

Fylkesmann er den øverste lederen av en fylkesadministrasjon i Norges fylker. Ordet fylkesmann brukes også om alle dem som jobber hos fylkesmannen. Fylkesmannen er regjeringens representant i fylket og skal overvåke at Stortingets og regjeringens vedtak blir gjennomført.

Fylkesting: Fylkestinget er det øverste organet i fylkeskommunen. Fylkestinget velges direkte av fylkets innbyggere hvert 4. år, ved kommune- og fylkestingsvalg.

G

Grunnloven: Den øverste loven i Norge.

Den forteller hvordan vi skal ha det i Norge.

Den første Grunnlover ble laget 17. mai i 1814.

Det er derfor vi feirer 17. mai.

Vi feirer Grunnlovens bursdag.

H

Handlingsprogram: Før et valg bestemmer partiene
hva som skal være de viktigste sakene de vil arbeide med.

De bestemmer også hvordan partiet
vil arbeide i kommende valgperiode (4 år).

Et annet ord for dette er arbeidsprogram.

Hjertesak: en sak eller et område
som er veldig viktig for en person eller et politisk parti.

Et politisk parti snakker ofte
om de viktigste sakene sine i en valgkamp
og i debatter.

Høring: Av og til behandler politikerne saker
som er viktig for mange.
En høring samler inn synspunkter fra dem som saken gjelder.
Så kan politikerne ta hensyn til hva folket mener om saken.

I

Innbygger: En innbygger er en person som bor i et område.

Et område være et land, fylke, kommune, by og sted.

Alle innbyggere i Norge bor i en kommune.

Interpellasjon: En interpellasjon er ofte et spørsmål til medlemmer av en regjering eller et kommunestyre.

Det kan for eksempel være en stortingsrepresentant som stiller spørsmålet til en statsråd.

I en interpellasjon får

alle delta i debatten etter spørsmålet.

K

Kabinettspørsmål: Når en regjering stiller kabinettspørsmål,

mener regjeringen at den vil gå av

dersom et flertall i Stortinget

stemmer imot regjeringens forslag.

Kandidat: en person som ønsker

et verv eller en stilling.

En kandidat som stiller til valg,

ønsker å jobbe med politikk

i sin kommune eller fylke,

eller på stortinget ved stortingsvalg.

Kapitalisme er et økonomisk system hvor det er private mennesker som eier bedrifter, eiendommer og formue.

Formue er verdier som private mennesker eier.

Det motsatte av kapitalisme er sosialisme.

I Norge har vi et økonomisk system som er en blanding av kapitalisme og sosialisme.

Private eier og staten eier.

Koalisjon: To eller flere partier samarbeider om å bli med i regjeringen.

Komité: En komité er gruppe personer som skal undersøke eller forberede noe.

Kommune: En kommune er et område i Norge.

Politikere som velges i kommunevalg styrer kommunen.

Politikerne i kommunen kan bestemme lokale saker selv.

For eksempel hvor skoler skal være

og hvor mange skoler kommunen skal ha.

De kan også bestemme om de som eier hus skal betale skatt til kommunen.

Kommunestyre består av de politikerne som blir valgt ved kommunevalg.

Det er kommunestyret som bestemmer i kommunen.

Konservativ: En person kan være konservativ.

En konservativ person ønsker å bevare det som er,

og som samtidig mener at endringer skal skje gradvis.

Konstitusjonelt monarki: Statsform der kongens makt er avgrenset av Grunnloven.

Konvensjon er en bindende avtale mellom to eller flere stater.

Kumulere: Du kan endre på stemmeseddelen ved å sette et merke ved kandidatens navn.

Merket er et kryss i en liten firkant

ved siden av kandidatens navn.

Da hjelper du denne kandidaten å bli valgt.

L

Legitimasjon: En velger som er ukjent for valgmedarbeider skal legitimere seg.

Det betyr at det skal være mulig å kontrollere at du er den du utgir deg for å være.

Eksempler på legitimasjon er pass, førerkort og bankkort med bilde.

Minstekravet er at det må inneholde navn, fødselsdato og bilde.

Lovarbeid: Det å lage nye lover og bestemme over lovtekster.

Lovforslag: Forslag til en ny lov til Stortinget.

Også forslag til endring i en eksisterende lov.

Lovverket: Alle Norges lover til sammen.

Liberal: Å være liberal betyr at man ønsker individuell frihet.

At staten, for eksempel Stortinget og regjeringen, ikke bestemmer alt som gjelder enkelte mennesker.

M

Majoritet: Flertallet av en gruppe.

Maktfordeling: Et prinsipp som fordeler statsmakten på 3 uavhengige institusjoner:

en lovgivende, en utøvende og en dømmende.

Stortinget er den lovgivende statsmakten.

Regjeringen er den utøvende statsmakten.

Domstolene er den dømmende statsmakten.

Mandat: Myndighet, fullmakt, oppdrag, verv.

Manntall: Oversikt over alle norske statsborgere som har stemmerett.

Menneskerettigheter er grunnleggende rettigheter som ethvert menneske har, uansett rase, kjønn, religion eller annen status.

Minister: Samme som statsråd.

Ministerium: Et annet ord for regjering.

Et ministerium er alle ministrene som styrer landet.

Minoritet: Mindretallet av en gruppe.

Myndig: I Norge blir man myndig og kan stemme når man blir 18 år.

Myndighet er retten til å gjøre noe. Stortinget har for eksempel myndighet til å vedta lover.

O

Ordfører: En ordfører er valgt som leder av en kommune. Ordføreren leder også kommunestyret.

Ordførerkandidat: De politiske partiene plukker ut personen som de vil ha som ordfører.

Resultatet av kommunevalget og forhandlinger mellom partiene avgjør hvem som til slutt blir ordfører i en kommune.

Opposisjon: De partiene som ikke er med i regjeringen eller kommunestyret.

Organ: Et organ er en samling personer som er satt sammen for å gjøre bestemte oppgaver.

P

Parlamentariker: En politiker som er valgt inn på Stortinget.

Parlamentarisme: En styreform der regjeringen er ansvarlig overfor Stortinget. Stortinget kan avsette regjeringen og velge ny.

Parti: Det samme som et politisk parti.

Et parti består er en gruppe mennesker som mener omtrent det samme i politiske spørsmål.

Et politisk parti vil være med å bestemme hva som skal skje i Norge.

Derfor deltar partier i valg.

Partileder leder et politisk parti.

Lederen velges av partiet på et landsmøte.

På partiets landsmøte deltar medlemmer av partiet fra hele landet.

Partiprogrammet forteller hvilken politikk partiet har for neste valgperiode. En valgperiode er 4 år.

Politikk: Politikk handler om fordeling

av goder og plikter i et samfunn.

Goder er det du får av samfunnet.

For eksempel helsetjenester, skole og veier.

Plikter er hva innbyggerne må bidra med til samfunnet.

En plikt er å betale skatt til staten og kommunen.

Partiene som vinner valget,

får makt til å gjennomføre sin politikk.

Noen partier vil for eksempel ha høye skatter

slik at innbyggerne betaler mye til samfunnet.

Så kan samfunnet gi flere goder til innbyggerne.

Andre partier vil ha lite skatt.

Da får samfunnet mindre penger

og kan gi mindre goder til innbyggerne.

Men innbyggerne får beholde mer penger selv

fordi de ikke må betale så mye i skatt.

Da kan innbyggerne skaffe seg godene selv.

Presidentskapet er ansvarlig for Stortingets arbeid.

Presidentskapet passer på at reglene for samarbeidet

mellom regjeringen og Stortinget følges.

Presidentskapet består av 6 personer:

Presidentskapet ledes av Stortingets president.

Prinsipp: Grunnleggende retningslinjer og leveregler.

Prognose: Regne ut hva som *trolig* vil bli endelig resultat

for eksempel ved et valg.

R

Radikal: Ytterliggående eller ekstremt politisk syn.

Referat: Et referat forteller hva som skjedd eller ble sagt for eksempel i et møte.

Reform: En helt ny måte å gjøre ting på. Det gjelder ofte hele landet i mange år framover.

Regjeringen styrer Norge.

Regjeringen består av mange statsråder. Statsrådene leder hvert sitt departement.

Representant: En som er valgt til et verv eller oppdrag (for eksempel stortingsrepresentant).

Rettsikkerhet: Lover, regler og prinsipper som gjør at alle blir behandlet likt, riktig og rettferdig av domstolene. Og at det er mulig å anke en dom.

Rådmann: Øverste administrative leder i en kommune. Rådmannen er ikke politisk valgt. Rådmannen har ansvaret for å gjøre det politikerne bestemmer.

S

Saksordfører: Når en viktig sak skal behandles av Stortinget, blir det valgt en leder som organiserer arbeidet før den kommer til Stortinget.

Sametinget: Det samiske folkets parlament i Norge.

Sirkulær økonomi: I en sirkulær økonomi må produktene vare så lenge som mulig. De skal bli reparert, gjort bedre og bli brukt om igjen.

Solidaritet: Av ulike grunner er det ikke alle som greier seg like godt i samfunnet. Prinsippet om at alle skal få nødvendig hjelp og dele godene i samfunnet, kaller vi solidaritet.

Sosialisme er et økonomisk system hvor staten eier bedrifter, eiendommer og formue. Formue er verdier som private mennesker eier. Det motsatte av sosialisme er kapitalisme. I Norge har vi et økonomisk system som er en blanding av kapitalisme og sosialisme. Private eier og staten eier.

Sperregrense: Partier som i stortingsvalget får over 4 % (prosent) av alle stemmene fra hele landet, kommer over sperregrensen. Disse partiene kan få såkalte utjevningsmandater på Stortinget.

Staten er Norge. Staten er det politiske systemet i Norge.

Norge er et kongedømme.

Norge er et demokrati hvor innbyggerne velger

hvilke politiske partier som skal bestemme.

I Norge har vi stortingsvalg og kommunevalg hvert 4. år.

Statsbudsjett: Statens inntekter og utgifter

i et kalenderår.

Statsform en stats styreform,

slik i Norge hvor folket velger

det politiske styret (parlamentet) ved frie valg.

Statsminister leder regjeringen.

Statsråd: Den politiske og ansvarlige lederen

for et departement.

Alle statsrådene tilsammen er landets regjering.

En statsråd er det samme som en minister.

Stemme: Ved kommunevalg og stortingsvalg

kan innbyggerne stemme på et politisk parti.

Stemmeavlukke: Ved valg lager partiene stemmesedler.

En stemmeseddel inneholder navnene på personene

som partiet vil skal være med å bestemme.

Hvis du stemmer på valgdagen putter du

stemmeseddelen din i en konvolutt.

Ingen andre skal se hva du stemmer.

Derfor går du inn i et lite rom

hvor du putter stemmeseddelen i konvolutten.

Dette lille rommet kalles stemmeavlukke.

Stemmerett er retten til å avgi stemme ved valg.

Den er en del av demokratiet.

Stemmerett er muligheten til å stemme

ved for eksempel stortingsvalg, kommunevalg og fylkestingsvalg.

Du har også rett til å avgi stemme

i politiske enkeltsaker.

Det kaller vi folkeavstemning.

Stemmeseddel: Partiet sin liste over de personene som er kandidater til kommunestyret, fylkestinget eller Stortinget.

Denne listen blir brukt når du skal stemme på valgdagen.

Stortinget: Demokratisk valgt parlament i Norge.

Stortingsmelding: En stortingsmelding er en melding fra regjeringen til Stortinget.

En stortingsmelding er et dokument om en sak som regjeringen ønsker å fortelle Stortinget om.

Meldinger til Stortinget foreslår politikk som regjeringen ønsker å gjennomføre.

Stortingspresidentene leder Stortingets presidentskap.

Stortingspresidenten er en viktig person i Norge.

Bare Kongen er viktigere.

Stortingspresidenten velges av politikerne som sitter på Stortinget.

Stryke: Du kan endre på stemmeseddelen ved å sette et merke ved kandidatens navn.

Merket er et kryss i en liten firkant etter kandidatens navn.

Firkanten fins det det står 'Stryk' øverst på stemmeseddelen.

Slik forteller du at du *ikke* ønsker at denne kandidaten å bli valgt.

Styreform: Måten å styre og lede en stat på.

Styresmakt: En politisk myndighet som bestemmer lover og passer på at lovene blir fulgt.

Styresett: Samme som styreform.

Suverenitet: Det å være uavhengig og ha rett til å bestemme over eget land og folk.

T

Trontale: En trontale er en tale som holdes av Kongen til Stortinget.

Trontalen holdes hvert år om høsten når Stortinget åpner.

Det er regjeringen som lager trontalen.

Kongen leser den opp.

Trontalen forteller hva regjeringen vil gjøre i året som kommer.

U

Utjevningsmandat: Hvert fylke har ett utjevningsmandat (representant) blant Stortingets 169 representanter.

For at et parti skal få et utjevningsmandat må det ha passert sperregrensen.

Sperregrensen er 4 % (prosent) av alle stemmene fra hele landet.

Utjevningsmandater gjør at partier som gjør et godt valg i ett fylke, får en representant til Stortinget.

Det kan skje selv om det samme partiet ikke gjør et like godt valg i andre fylker.

Utvalg: Kommuner kan lage politiske utvalg med bestemte oppgaver og ansvar.

Et utvalg kan forberede saker for kommunestyret.

Et utvalg kan også avgjøre en sak hvis kommunestyret har gitt utvalget myndighet til det.

V

Valgdistrikt: I stortingsvalget er det 19 valgdistrikter som svarer til fylkene.

Dette er gjort for at de ulike deler av landet skal få en så rettferdig fordeling av representanter som mulig.

Valgfunksjonær: En valgfunksjonær passer på at alt går riktig for seg når du stemmer. For eksempel at du er den du sier at du er. Da må du vise fram legitimasjon: pass, førerkort eller bankkort med bilde. Valgfunksjonæren passer også på at du bare legger en stemmeseddel i valgurnen. Valgfunksjonær er det samme som valgmedarbeider.

Valgkamp: På møter, gjennom aviser, brosjyrer, debatter på TV og i radio forteller partiene om programmet sitt for neste valgperiode. På denne måten vil de prøve å få flest mulig stemmer til eget parti. Dette avgjør igjen hvor mange representanter og hvor mye makt de får på Stortinget eller i kommunestyret.

Valgkort: Kommunen sender et valgkort i posten til alle som har stemmerett. På valgkortet finner du ditt navn og din adresse, og informasjon om hvilket valglokale du skal bruke på valgdagen.

Valgkrets: Som valgdistrikt, men ordet brukes ofte om kommunene.

Valgliste er det samme som stemmeseddel. Det er partiet sin liste over de personene som er kandidater til kommunestyret, fylkestinget eller Stortinget. Denne listen blir brukt når du skal stemme på valgdagen.

Valglokale: Huset eller stedet der valget foregår.

I de fleste kommunene er det flere valglokaler.

Dette skal gjøre det lett å være med og stemme.

Personer som trenger det, har rett på skyss og nødvendig hjelp i valglokalet.

Valgloven: Loven inneholder alle regler og forskrifter om stortingsvalg, kommunevalg og fylkestingsvalg

Valgmedarbeider: Samme som valgfunksjonær.

Valgurne: En stor «boks» som ligner på en postkasse.

Her legger man stemmeseddelen når man stemmer.

Både valgurnene og valget ellers er godt passet på så fusk ikke skal skje.

Varaordfører: En ordfører er valgt som leder av en kommune og som møteleder for kommunestyre.

Hvis ordføreren ikke kan møte overtar varaordfører.

Vararepresentant er en person som erstatter et fast medlem av en forsamling eller styre dersom et fast medlem har fravær.

Vedtak betyr beslutninger. Politiske organer som for eksempel Stortinget.

kan vedta lover, regler, budsjetter og lignende.

Visepresident er en person som erstatter presidentene hvis presidenten har fravær.

Y

Ytringsfrihet er den friheten alle mennesker har til å si det de mener.

Ø

Økonomi er pengesaker. Politikk handler mye om penger.

Det koster penger å bygge skoler, veier og sykehus.

Det koster penger å ha lærere, bussjåfører og sykepleiere.

For å styre økonomi bruker du budsjett.

Budsjettet forteller hvor mye penger du tror du greier å samle inn.

Budsjettet forteller også hvor mye penger ting koster.

I Norge samler staten inn penger gjennom skatter.

Dette heftet ble oppdatert i mai 2021.